

PETER POMERANTSEV

AKO VYHRAŤ INFORMAČNÚ VOJNU

PRÍBEH MUŽA, KTORÝ
VIEDOL KAMPAŇ
PROTI HITLEROVI

N

N

Peter Pomerantsev

How to Win an Information War: The Propagandist Who Outwitted Hitler

Copyright © Peter Pomerantsev 2024

Translation © Mária Mlynarčíková

Design & Layout © Miro Čevela

Slovak edition © 2025 by N Press, s. r. o.

ISBN 978-80-8230-329-5

AKO VYHRAŤ INFORMAČNÚ VOJNU

... ——— ...

*Lee Richardsovi, bez ktorého by táto kniha nevznikla,
a Dashi, bez ktorej by neboli tri*

PETER POMERANTSEV

AKO VYHRAŤ INFORMAČNÚ VOJNU

... ——— ...

PRÍBEH MUŽA, KTORÝ VIEDOL
KAMPAŇ PROTI HITLEROVI

OBSAH

... ——— ...

Predslov: Skutočné životy Seftona Delmera	11
1. Propaganda je liekom na osamelosť	23
2. Nacistický cirkus	44
3. Nespoľahlivý	79
4. Všetky pochybnosti miznú	107
5. Do absurdna	122
6. Príšerná pornografická organizácia	148
7. Posilnení strachom	175
8. Deň D a v ústrety smrti	200
9. Valkýra	219
10. Ako veľmi mŕtvy je Hitler?	232
11. Ako vyhrať informačnú vojnu	251
12. Všetko po starom	263
Podakovanie	273
Poznámky	277

PREDSLOV

... — — — ...

SKUTOČNÉ ŽIVOTY SEFTONA DELMERA

Je rozorvaný. Ťahá ho to na všetky strany. Dokáže Sefton Delmer v tomto rozpolžení vôbec povedať, ktorá z jeho verzií je skutočná?

Vo veku desať rokov je po vypuknutí prvej svetovej vojny jediným britským chlapcom v nemeckej škole. Je prvý deň školského roka. Halou plnou nemeckých školákov sa rozlieha hlas Herr Direktora – riaditeľa školy – stojaceho pred žiakmi na vyvýšenom pódiu. Dnes znie riaditeľ inak. Zvyčajne je pokojný, no teraz kričí, ziapa o Britoch, tých zúfalcoch, ktorí na mierumilovné Nemecko a jeho mierumilovného cisára zoslali vojnu. Briti, národ drobných obchodníkov, žiarlia na vzostup Nemecka, jeho nový blahobyt a rozširujúce sa teritóriá. Briti už dlho a nečestne plánovali, že nás obklúčia, až napokon britskí vrahovia udreli. Nastal okamih smrti a slávy.

Keď Sefton zdraví spolužiakov v šatni, deti, ktoré boli pred pár týždňami jeho dobrí kamaráti, naňho syčia „Verräter!“ (zradca) a slová naplňujú miestnosť ako rozsudok lynčujúceho davu. Po škole v parku Tiergarten sa chlapci krútia okolo Seftona, obklúčia ho a najtučnejší naňho zaútočí pästami.

Každé ráno sú školské zhromaždenia vášnivejšie. Chlapci pochodujú dookola po hale, dupú a z podlahy sa dvíha prach, jednohlasne volajú: „Boh! Cisár! Vlast!“ Z plúc sa im rinú piesne o krvavých úsvitoch nad obrovskými armádami, o sladkej túžbe zahynúť na bojisku len pre potešenie z víťazného trepotu nemeckých vlajok.

Musí pochodovať s ostatnými, uprostred zmesi kriku, dupoty, piesní a skandovania. A hoci vie, že to nie je správne, neubráni sa nadšeniu z ód na nemeckých zbrojárrov, ktorí kujú nemecké srdce tvrdé ako oceľ. Uvedomuje si, že má ústa dokorán, že slová ho premáhajú a spieva nemecké vojnové piesne oslavujúce zničenie jeho rodákov.

„Ťprimne,“ pripustil Sefton Delmer o desaťročia neskôr, „nemecké víťazné piesne som spieval rád. Ich rytmickosť a melodickosť vo mne vyvolávali radosť, za ktorú som sa dosť hanbil. Hovoril som si, že ‚britský chlapec sa nemá takto cítiť pri nemeckých vojenských piesňach.“¹

Kto je v tomto okamihu skutočný Sefton Delmer? Ktorý jeho hlas je skutočný, vyjadrujúci jeho „pravú“ identitu? Sefton Delmer, ktorý spieva nemecké vojenské piesne? Alebo ten, ktorý potichu po anglicky protestuje?

Pre Delmera sa toto úsilie, rozdvojenie, stane zdrojom jeho sily a zručnosti. Vyrastie z neho dnes takmer zabudnutý génius propagandy, muž, ktorý pochopil tajomstvo toho, ako propaganda na ľudí účinkuje, známy schopnosťou potlačiť svoju osobnosť, prekračovať krajiny, bojové línie a zdanlivo neprekonateľné priepasti, aby si seba predstavil ako niekoho iného, stal sa nepriateľom, votrel sa do jeho myšlienok – a potom ho zvnútra manipuloval.

Ale táto schopnosť bude aj jeho najslabším miestom.

... ——— ...

NEMECKO. LETO 1941. HITLER a jeho spojenci ovládajú Európu od Atlantiku až po Čierne more. Na západe je izolovaná Británia. Na východe postupne padajú sovietske mestá. Na uliciach

a námestiach Tretej ríše vyrástol les červeno-čiernych zástav so svastikou, v noci osvetľovaných žiarou fakľových pochodov.

Triumfujúca nacistická propaganda oslavuje Víťazstvo, Jednotu, Vlasť a Führera na plagátoch a v školských piesňach, z ampliónov a v titulkoch novín, na plátnach kín a – najviac – z rádia. Len čo sa nacisti ujali moci, vnímali rádio ako obrovskú silu, ktorá dokáže krajinu spojiť, premostiť staré rozdiely, trhliny medzi triedami a regiónmi, zjednotiť všetkých Nemcov a uskutočniť grandiózne tvrdenie ministra propagandy Josepha Goebbelsa, že s príchodom nacistov „jednotlivcov nahradí národné spoločenstvo: *die Volksgemeinschaft*, zložené z *Volksgenossen* (v preklade národných súdruhov), ktorí jazdia na *Volkswagenoch* (ľudových autách) a čítajú *Völkischer Beobachter* (*Ludového pozorovateľa*).²

Führerove prejavy boli jedinečnými radostnými oslavami. Vysielali ich v rádiu a vytrubovali ich z ampliónov v uliciach, vo fabrikách a v kanceláriách. Očakávalo sa, že každý správny Nemeц ich bude počúvať. Keď zaznelo zavýjanie sirény, bolo potrebné prerušiť akúkoľvek činnosť. Či už doma, alebo v kancelárii, vo fabrike alebo v kasárňach, život sa zastavil. Keď prehovoril Hitler, piesty a písacie stroje v celej ríši zmlkli. V uliciach hliadkovali stráže s páskou so svastikou a dozerali na to, aby boli všetci na dosluch rádia či ampliónu, aby sa celé *Volksgemeinschaft* naraz ponorilo do vzdúvajúceho sa mora Führerových slov o Nemecku. Nemecko, toto osudové spoločenstvo, národ, ktorý hrdo poslúcha veliacu vôľu, teraz znovuzrodený po rokoch chudoby a biedy spôsobenej chladnokrvnými zahraničnými mocnosťami, ktoré nás napriek ruke podávanej na znak priateľstva vohnali do vojny, ktorú začali Briti a židovské noviny, židovské financie a židovskí boľševici, paraziti, nepriatelia – a my *proti nim, to vám prorokujem, zvíťazíme. Naplníme svoj osud. Sme spásou Európy. Sieg Heil!*

Rádio nacistom pomohlo. Ale pomohlo aj ľuďom utekať pred nimi. Na trochu modernejšom rádiu potočíte gombíkom a na krátkych vlnách môžete vkĺznuť do iných svetov. Aj lacnej-

šie rádiá na stredné vlny sa pomocou pár špeciálnych drôtov, ktoré fungovali ako improvizované antény, dali používať na cestu za hranice oficiálnych staníc ríše.

Nacisti o tejto slabine vedeli. Ak ste si naladili zahraničné vysielanie a najmä nenávidenú BBC, spáchali ste trestný čin, ktorý sa trestal obesením. Na zahraničné rozhlasové stanice sa nasadili rušičky. Hitler a Goebbels vo svojich prejavoch opakovane hovorili o perfídnych lžiach nepriateľskej propagandy, najmä britskej.

Zahrančné rozhlasové stanice ste mohli počúvať iba v spoločnosti ľudí, ktorým ste maximálne dôverovali – nikdy ste nevedeli, kto vás odpočúva. SD, teda *Sicherheitsdienst* (spravodajská služba), bola vytvorená preto, aby každá osoba v ríši bola pod „permanentným dohľadom“. Správy SD dodávali nescíselní agenti a každý týždeň sa zhromažďovali do celkovej analýzy „postojov a správania národa“. Mimoriadny záujem vzbudzovalo to, ako národ počúva rádio.³

V júli 1941 SD lakonicky poznamenala, že si Nemci (najmä v Chemnitz, Hamburgu, Berlíne a Postupime) začali ladit' na krátkych vlnách tajnú stanicu s názvom Gustav Siegfried Eins.⁴ Táto tajná stanica bola zákernejšia než zahraničné vysielania. Proti cudzincom sa mohla prijať legislatíva a dali sa očierňovať – lenže v tomto prípade znel buričský hlas zvnútra.

Gustav Siegfried Eins začínal vysielanie tou istou znelkou ako nacistické hlavné správy – ale namiesto veľkých zvonov vo Weimare ju hral čudesne znejúci klavír. Potom sa ozval adjutant a oznámil, že prehovorí *der Chef* (v preklade Šéf).

Šéfov tón ťal do živého: znel ostro, možno podnapito, rozhodne zatrpknuto. Neustále nadával, mal rasistické narážky proti yankeeovským prasatám, smradlavým Japončikom, ruským bolševickým sviniam a talianskym citrónovým ksichtom. Churchilla označoval ako „špinavého opilca milujúceho Židov“.

Šéf miloval armádu, no nenávidel nacistickú stranu. Neútočil na Volksgemeinschaft, ale na to, čo volal „*die Parteikommune*“ (v preklade stranícka nomenklatúra), akoby nacistická

strana bola klika sama pre seba. Obviňoval funkcionárov strany, že si užívajú dovolenky na pobreží Dalmácie, zatiaľ čo na ľudí doma padajú bomby Britského kráľovského letectva. Rešpektoval Hitlera, lebo po boku takého typu človeka bojoval v prvej svetovej vojne, ale obviňoval Himmlera, Göringa a ostatných, že sú na Britániu mäkkí. Či azda nevideli v máji po prvých náletoch spúšť, ktorú Briti spôsobili v Kolíne a Aachene? Keď prekliate výstražné sirény v Aachene nefungovali a veľká časť tohto úžasného nemeckého katedrálneho mesta bola zničená? Šéf bol v Aachene, videl nariekajúce nemecké ženy driapať sa po ruinách domov v snahe vyhrabať svoje deti – a ako zareagovala Luftwaffe? Nijako. Londýn mali bombardovať na prach. Posratí Briti mali byť rozstrieľaní na sračky. Ale Luftwaffe je krotká. Nacistická strana je plná tajných boľševikov. Ani len vojakom neoznámili, že ich príbuzní boli zabití počas britských náletov. Svojich kamošov z SS posunuli na pohodlné kancelárske miesta. Navštevujú exkluzívne bordely SS, zatiaľ čo vojaci na fronte umierajú na dyzentériu.

Každý deň desať minút pred každou celou hodinou Šéf plných desať minút chrľil zo seba hnev. Uvádza konkrétne mená nacistických funkcionárov, ich detí a manželiek. Vedel, v ktorých obchodoch nakupovali tajné zásoby luxusných paštét a moselských vín. Dokonca vedel aj to, ktorá manželka nacistického úradníka si vďaka skorumpovaným konexiám kúpila druhý byt vo Viedni.

Každému bolo jasné, že takéto podrobnosti mohli pochádzať iba z únikov zvnútra. Znamenalo to, že Šéf musel mať krytie zhora. Medzi pruskou vojenskou aristokraciou a nacistickou stranou to vždy trochu škrípalo. Žeby sa rodila rebélia? Čo ak by sa generáli otočili proti *Parteikommune*? A odkiaľ Šéf vysielal? Niektorí si mysleli, že z nákladného člna pohodjávajúceho sa na Rýne. Iní si boli úplne istí, že bol vo Francúzsku. Alebo v Poľsku? A keď už sme pri tom, čo vlastne znamenal názov stanice Gustav Siegfried Eins?⁵

Jeden z najznámejších nemeckých spisovateľov Erich Kästner, ktorý bol svedkom toho, ako nacisti spálili jeho knihy, keď vo vatrách ničili diela autorov nepodporujúcich stranu, si vo svojom denníku v júli 1941 o rastúcej popularite tejto stanice poznamenal: „Čoraz viac ľudí si ladí stanicu s názvom Gustav Siegfried Eins... Je neuveriteľné, čo hovorí o lídroch nacistickej strany. Je to antikomunistická stanica a komunikuje pozíciu vedenia armády a nemeckých nacionalistov.“⁶

No nielen Nemci počúvali, čo hovorí Šéf. Počúvala aj americká ambasáda v Berlíne a jej služobný atašé vnímal vysielanie Šéfa ako znamenie, že v armáde silnie antinacistický sentiment. Američania sa o svoje poznatky podelili s Britmi.⁷

Bol to jeden z tých trápnejších okamihov v britsko-amerických vzťahoch počas druhej svetovej vojny. Premiér Churchill sa zúfalo snažil presvedčiť Ameriku, aby vstúpila do vojny. Ak boli Američania presvedčení, že Šéf je znamením slabnúcej moci nacistov, môže to zdržať ich zapojenie sa?

David Bowes-Lyon, brat kráľovej manželky, bol poverený povedať americkému prezidentovi Franklinovi D. Rooseveltovi pravdu o Šéfovi. Bowes-Lyon prišiel do Bieleho domu a vysvetlil Rooseveltovi, že Šéf nebol na člne hojdajúcom sa na Rýne. Nebol v Poľsku. Ani vo Francúzsku. Vlastne bol iba pár kilometrov od Londýna, v Bedfordshire, ako súčasť tajnej operácie, riadenej Political Warfare Executive (PWE), britskou organizáciou na šírenie propagandy, ktorú Bowes-Lyon zastupoval vo Washingtone.

Program sa každý deň nahrával v biliardovej miestnosti vidieckeho sídla. Okná miestnosti boli zadebnené a zatiahnuté hrubými závesmi. Na zakrytých biliardových stoloch stáli kovové mikrofóny a odrážali pás fluorescenčného svetla nad sebou.

Šéf nebol zradca nacistov. Hral ho spôsobilý nemecký spisovateľ židovského pôvodu. Jeho adjutanta hral nemecký novinár, syn jedného z najväčších berlínskych kabaretných manažérov, ktorý so svojou židovskou manželkou utiekol pred nacistami.

Vzadu v miestnosti postával obrovský bradatý muž. Všetko mal pod palcom. Celé divadielko vymyslel a režíroval. Bol to Sefton Delmer, chlapec, ktorého šikanovali na berlínskom gymnáziu počas prvej svetovej vojny. A v lete 1941 Delmerova Ríša trikov ešte len naberala na obrátkach.

... ——— ...

AKO VYHRÁTE informačnú vojnu? Čo môžete spraviť, keď sa tí, ktorých milujete – vaša rodina, regióny, krajiny –, ocitnú v začarovanom kruhu konšpiračných teórií a vymyslených obáv, strácajú sa vám v močiari lží a mentálne sa presúvajú do alternatívnej reality, kde čierna je biela a biela je čierna?

Skúmam súčasnú propagandu a kedykoľvek svoju prácu prezentujem, nájde sa aspoň jeden človek, ktorý sa spýta: „Peter, a ako máme proti tomu bojovať?“ Cítim, ako sa celá miestnosť prebudí a čaká na moju odpoveď. Pre niekoho môže byť táto otázka osobná. Majú blízkych, ktorí sa akoby po uhryznutí Drakulom dezinformácií natoľko zmenili, že sa s nimi takmer nedá rozprávať.

No väčšina príbehov, o ktoré sa môžem podeliť, sú príbehy neúspechu. Odvážni overovatelia faktov sa často s veľkým rizikom snažia zistiť pravdu – a milióny ľudí, ktorí pravdu nechcú počuť, ich ignorujú. Hodnotná, dobre rešeršovaná novinárčina sa neraz zrúti zoči-voči podozreniam, úmyselne zasievaným po desaťročia, že médiá sú „nepriateľmi ľudí“. Propagandisti to vnímajú ako vojnu, v ktorej informácie sú zbraň používaná nie na to, aby ste vyhrali abstraktný spor, ale aby ste zmiatli, vystrašili, demoralizovali a rozptýlili. Tento nástroj ťaží z ľudských obáv, zraniteľnosti a tajných, často i násilných a krutých túžob a prekrúca ich v prospech síl, ktorým slúži. Overovanie faktov je bez šance.

A potom som objavil Seftona Delmera – a začalo to byť zaujímavé. Tento človek bojoval inak.

Počas druhej svetovej vojny sa Delmer vypracoval až na vedúceho Špeciálnych operácií v úrade Political Warfare

Executive, prevádzkoval flotilu tajných rozhlasových staníc v množstve jazykov a robil ešte veľa iných vecí. Chlapec, v roku 1914 neistý, kam patrí, vytvoril alternatívne Nemecko a riadil ho z anglického vidieka: „nemecké“ rozhlasové stanice so znechutenými príslušníkmi SS a nahnevanými rakúskymi kňazmi, stanice pre nemeckých námorníkov na západe Francúzska a vojakov v Nórsku a civilistov kdekoľvek. Bol redaktorom denníka a dohliadal na celý priemysel s letákmi nabádajúcimi k dezercii a kapitulácii, falošnými listami, falošnými známkami a obrovskou škálou zvestí, fám, myšlienok a túžob, ktoré mali prelomiť nacistickú kliatbu.

Delmer okolo seba zhromaždil umelcov, akademikov, špiónov, vojakov, astrológov a falšovateľov. Utečenci z berlínskej kabaretovej scény hrali a písali scenáre rozhlasových programov. Ian Fleming, autor Jamesa Bonda, a spisovateľka Muriel Spark tiež prepožičali svoj talent na Delmerove operácie. Mnohí z významných Delmerových spolupracovníkov boli židovskí utečenci z nacistického Nemecka, ktorí sa tvárili, že sú nacisti, a podrývali nacistickú propagandu zvnútra, vydávali sa za svojich mučiteľov, aby sa pomstili.

No za polstoročie od konca vojny sa spomienka na Delmerovu prácu vo všeobecnosti vytlačila na okraj verejného povedomia. Delmerove (preverené) pamäti vydali v 60. rokoch minulého storočia, no sú dávno rozobrané bez dotlače. V 90. rokoch minulého storočia Delmerov syn v rozhovore vyjadril presvedčenie, že táto amnézia má svoje dôvody: víťazní Spojenci nechceli, aby si ktokoľvek pomyslel, že „vojnu vyhrali úskokom“.⁸ Napokon, mala to byť „naša hviezdna hodina“, keď sa prejavili naše najcnostnejšie vlastnosti, nie keď sme excelovali v temnom umení.

No Delmerovo propagandistické majstrovstvo je relevantné ako ešte nikdy, keďže digitálna technológia tak zásadne obrátila naše životy ako v Delmerovom prípade rádio. A teraz o jeho trikoch vieme podstatne viac. Archivár a historik Lee Richards za posledné desaťročie vďaka neúnavnému úsiliu odhalil a zor-

ganizoval pôvodne utajovaný archív z druhej svetovej vojny s podrobnosťami o Delmerovej práci. Začal som ho skúmať preto, aby som lepšie pochopil, ako funguje zákulisie dezinformácií. No keď som si prechádzal podrobnosti Delmerových plánov a prepisy rozhlasových programov, Delmerove pamäti a pamäti jeho súčasníkov, uvedomil som si, že vtedy zabralo čosi podstatne zaujímavejšie než len obyčajné „zavádzanie“.

Delmer počas svojho detstva v Nemecku pochopil prítlačivosť propagandy, uvedomil si, ako bol sám na ňu náchylný a že ovplyvňovala Britániu rovnako ako Nemecko. Neskôr, ako slávny reportér v Berlíne počas 30. rokov minulého storočia, píjaval spolu s poprednými nacistami a zvnútra videl fungovanie Hitlerovej kampane na ovládnutie nemeckého myslenia. Delmer bol presvedčený, že vďaka svojej nemeckej skúsenosti dokáže pochopiť silu ich propagandy – a jej slabiny. Po vojne sa snažil vytvoriť nový typ médií, schopný odolať nenávisti a lžiam, ktoré videl dominovať v Nemecku, a obával sa, že by sa staré propagandistické zvyky mohli vrátiť napriek zavedeniu demokracie. Nezameriaval sa iba na jedinečne odporný jav nacizmu, ale skúmal aj to, ako sa ktokoľvek z nás stáva náchylný na propagandu a čo s tým robiť.

Počas vojny súťažil Delmer a jeho družina s Goebbelsom na ríšskom ministerstve propagandy, aby pochopil, ako nás médiá formujú, ako zneužívajú naše traumy a túžby. Propagandista, rovnako ako umelec a psychoanalytik, sa snaží pochopiť, ako fungujeme, ako si predstavujeme sami seba a ľudí okolo nás – a ako sa vložiť do tohto procesu. Napokon, propaganda a jej vplyv na nás vyvoláva otázku, či dokážeme byť skutočne slobodní. Kedy ste samým sebou a kedy ste stvorením, ktoré niekto zmanipuloval?

Ktokoľvek by hľadal jednoduchého hrdinu, aby ho napodobnil, alebo nejaké nenáročné ponaučenia, ktoré by mohol odkopírovať, u Delmera to nenájde. Vždy nás provokuje, aby sme sa pýtali: Je silou dobra alebo zla? Predslov k jeho pamätiam sa dokonca začína týmto dialógom:

„Obávam sa, že z toho všetkého vychádzam ako moralista,“ povedal som manželke, keď som si prečítal rukopis tejto knihy už neviem kolkýkrát.

„Oci, čo je to moralista?“ spýtala sa moja osemročná dcéra Caroline Selina.

„Hm, taký chlapík, ktorý všetko robí len dobre, taký dobrák,“ odvetil som.

„Ale ty nie si dobrák,“ namietla Caroline Selina.

„Nie, ja som záporák.“

No ak je „záporákom“, tak práve sám seba neustále kritizuje. Hoci používal dezinformácie, videl aj ich sebadeštruktívne následky. Delmerove pamäti sú dlhým príbehom s ponaučením o tom, ako sa mu jeho zavádzanie vrátilo.

... ——— ...

TÁTO KNIHA SLEDUJE Delmerovo putovanie propagandami dvadsiateho storočia, od prvej svetovej vojny cez Weimarskú republiku v Nemecku a najmä druhou svetovou vojnou a tým, čo bolo potom. Nejde o bežné historické alebo životopisné dielo. Mojim cieľom pri skúmaní súčasných dezinformácií je pochopiť, čo nás môže Delmer naučiť o povahe propagandy a ako vyhrať informačnú vojnu. Ponaučenia, ktoré nám zanechal, sú pozitívne, negatívne a naliehavé. Keď som ju vo februári 2022 písal, spustilo Rusko plnoformátovú vojenskú inváziu do Ukrajiny, môjho rodiska, kde žije množstvo mojich príbuzných, priateľov, kolegov a blízkych. Prezident Putin a jeho armáda propagandistov tvrdili, že Ukrajina nie je skutočná krajina, že nemá právo na existenciu, že tvorí len „jeden národ“ spolu s Ruskom. Bola to ostatná iterácia v dlhej tradícii: Moskva po stáročia Ukrajinu prepádávala a snažila sa ju vymazať či podrobiť si ju.

O štyri týždne neskôr som cestoval do takmer vyludneného Kyjiva, aby som spustil projekt, ktorý mal zaznamenať ruské zverstvá v Ukrajine a zabezpečiť, že ruské vojnové zločiny

spáchané počas invázie nezapadnú pod čerstvou lavínou ruských dezinformácií. Pri ďalšej návšteve v apríli som sa pridala k americkým novinárom počas ich rozhovoru s ukrajinským prezidentom Volodymyrom Zelenským.

Prišli sme neskoro večer. Na minimalizáciu rizika bombardovania boli v prezidentskom paláci vypnuté svetlá, vysoké okná chránili vrecia piesku. Miestnosť bez okien bola naopak vysvietená neónovým svetlom. Zelenskyj mal oblečené kaki tričko a tenisky. Sčasti to bolo potrebné v čase vojny, sčasti to bola komunikačná taktika: Zelenskyj zastupuje štát, ktorý je vo vojne.

Zelenskyj ťaží z kontaktu s publikom, podobne ako to bolo počas jeho mnohoročnej úspešnej kariéry komika a herca, ktorý sa najviac preslávil tým, že v komediálnom seriáli hral ukrajinského prezidenta. Každá krajina, na ktorú sa obracal, zažila niečo podobné, ako Ukrajina zažívala teraz: v Británii to bol Blitz (bombardovanie Británie – pozn. prekl.), v USA 11. september.

No ak existovalo publikum, o ktorom si myslel, že ho pozná, bolo to práve ruské. Roky sa objavoval v ruských zábavných programoch. Keď Rusko začalo inváziu, adresoval Zelenskyj bežným Rusom viaceré video výzvy, aby sa postavili proti vojne. Ale narazil. Prieskumy verejnej mienky, ak sa dá dôverovať prieskumom v diktatúre, ukazovali, že drvivá väčšina Rusov inváziu podporuje.⁹ Štváčskym televíznym reláciám oslavujúcim inváziu stúpala sledovanosť a ich moderátori jačali, že Zelenskyj bude posledným ukrajinským prezidentom, pretože čoskoro už žiadna Ukrajina nebude. Ruské štátne médiá neustále vyzývali na likvidáciu ukrajinského vedenia, terorizovanie obyvateľov a vyhladenie tohto „falošného národa“¹⁰ Mnohí Rusi opakovali propagandistickú líniu Kremľa, že Rusko nie je agresor, ale obeť obrovského globálneho sprisahania, obklopená nepriateľmi, ktorí sa chystajú napadnúť vlasť, a „má právo“ zaútočiť na Ukrajinu. Mnohí zo Zelenského starých priateľov nereagovali na jeho apely.

Rusi sú v „informačnom bunkri“, povedal Zelenskyj – psychologickom aj technologickom –, a odmietajú prijať zodpovednosť a realitu.

Z vlastnej skúsenosti som vedel, čo má Zelenskyj na mysli. Strávil som v Rusku roky, bol som svedkom, ako začínal rásť Putinov zdanlivo neotrasiteľný systém médií počas prvého desaťročia dvadsiateho prvého storočia. Dá sa niečo urobiť na jeho podkopanie a na podkopanie ďalších odnoží neúprosnej, často vražednej, čoraz viac realitu popierajúcej propagandy, ktorá sa šíri po zemeuli – od Číny až po USA, kde žijem a pracujem? Sefton Delmer, ty „záporák“, čo nám poradiš?

KAPITOLA 1

... ——— ...

PROPAGANDA JE LIEKOM NA OSAMELOSŤ

Sefton Delmer svoje myšlienky o propagande nikdy systematicky neusporiadal do ucelenej teórie či doktríny. No jeho pamäti sú okrem mnohého iného aj odrazom jeho myšlienok o propagande – ako funguje a ako proti nej môžeme bojovať – a príbehy z jeho detstva a mladosti sú predchodcami jeho neskorších zápasov. Jeho pamäti sú hlavným zdrojom príbehu jeho mladých rokov – no píše ich človek v strednom veku, ktorý už nepracoval, vysvetľuje a niekedy odôvodňuje svoju prácu, ukazuje, ako pre svoje umenie čerpal z minulosti.

V lete 1914, v posledných dňoch pred vypuknutím prvej svetovej vojny, trávil Sefton – či Tom Delmer, ako ho poznala rodina, priatelia a kolegovia – školské prázdniny na azúrových stráňach pohoria Harz. (Hoci Delmerovi blízki ho poznali ako Toma, ja ho naďalej budem volať Sefton, keďže pod týmto menom predával svoje knihy.) Delmer prostredie opisuje ako idylické, takmer prehnane rajske: ospalé dedinky s miernymi dedinčanmi, pokojné vidiecke spoločenstvá, studne a dobroprajní ľudia. K tomuto obrazu sa vo svojich